

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان در منطقه خاورمیانه با تأکید بر جایگاه ایران

زهرا پیشگاهی‌فرد*، ام‌البنی پولاب**

چکیده: ارزیابی وضعیت زنان در جوامع مختلف نیازمند محاسبه شاخص‌های متفاوت در زمینه‌های علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است که محاسبه این عوامل و مقایسه آن در مورد مشابه با مردان نشانگر سطح پیشرفت و توسعه یافتگی کشورها و تعیین جایگاه آن‌ها نسبت به سایر کشورها در سطوح جهانی و منطقه‌ای است. با مشخص شدن جایگاه کشورها، آن‌ها می‌توانند برای رسیدن به اهداف برنامه‌ریزی‌شده در راستای توسعه انسانی، رفاه و منزلت در خور توجه زنان در مقایسه با کشورهای پیرامونی خود تدابیر لازم را بیندیشند. اگر چه سنجش وضعیت زنان در منطقه به پارامترهای مختلفی بستگی دارد اما با توجه به این‌که امروزه توسعه‌یافتگی از عوامل قدرت ملی کشورهاست و قدرت ملی از مسائل مهم جغرافیای سیاسی است، مقاله حاضر تلاش دارد که با ارائه روش و مدل، گامی در راستای این سنجش بردارد. در این تحقیق از نرم‌افزار SPSS که بیشتر برای ارزیابی، سنجش و تحلیل آمارهای اجتماعی به کار می‌رود استفاده شده و با استفاده از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای سعی شده جایگاه فعلی کشورها را نسبت به هم سنجیده و سپس از طریق تکنیک‌های تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی جایگاه آنان را در سال ۱۴۰۴ پیش‌بینی نماید.

واژه‌های کلیدی: شاخص‌های توسعه انسانی، توسعه جنسیتی، سند چشم‌انداز.

مقدمه و طرح مسئله

هر کشوری جهت دستیابی به اهداف برنامه‌ریزی شده خود در راستای تأمین توسعه، رفاه و منزلت در خور توجه و متمایز از کشورهای پیرامونی به تدوین برنامه‌ای جامع و عملیاتی برای یک دوره معین می‌پردازد که در بخش‌های اقتصادی، سیاسی، فرهنگی، علمی و غیره جای می‌گیرد.

امروزه جغرافیدانان سیاسی تمامی عوامل مؤثر بر مقوله توسعه، رفاه و منزلت و امنیت را مورد توجه قرار می‌دهند. از آن‌جا که در سال‌های اخیر افزایش‌دادن توان و شایستگی‌های جمهوری اسلامی ایران در مقایسه با کشورهای منطقه از اهداف مهم کشور به‌شمار رفته، تحقیق حاضر بر آن است تا با توجه به شاخص‌های توسعه انسانی، ضمن تعیین جایگاه فعلی ایران در منطقه، جایگاه آینده جمهوری اسلامی ایران را در سال ۱۴۰۴ مشخص نماید.

در این تحقیق، هدف، اولاً تعیین وضعیت و رتبه کنونی زنان در بخش آموزش عالی در منطقه خاورمیانه و ثانیاً آینده‌پژوهی وضعیت زنان با توجه به وضعیت گذشته تا پایان اجرای سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی است و سپس ارائه ملاکی کارساز و مؤثر برای مقایسه کشور با دیگر کشورهای منطقه است تا دست‌اندرکاران امر با تدوین استراتژی‌های مناسب بتوانند بر کاستی‌های فعلی فایق آمده و در جهت ارتقای نقاط قوت تمهیدات لازم را اتخاذ نمایند.

برای تعیین سطح کشورهای منطقه به لحاظ توسعه‌یافتگی انسانی باید پارامترهای متفاوتی را مورد سنجش قرار داد. لکن شاخص‌های توسعه جنسیتی بهترین فاکتور برای نشان‌دادن وضعیت زنان نسبت به مردان در هر کشور است.

برای تعیین وضعیت زنان در هر یک از کشورهای منطقه باید نسبت زنان تحصیل‌کرده را به مردان مورد سنجش قرار داد. این سنجش مستلزم ارزیابی مؤلفه آموزش و تحصیلات در سه سطح ابتدایی، متوسطه و آموزش عالی است. منظور از آموزش عالی نه تنها فارغ‌التحصیلان دانشگاهی، بلکه افراد مشغول به تحصیل را نیز شامل می‌شود.

محاسبه وضعیت کشورها، تعیین‌کننده جایگاه آن‌ها در میان کشورهای منطقه‌ای و حتی قاره‌ای و جهانی است. به طوری که میزان قدرت و منزلت، توسعه‌یافتگی و برتری اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، سیاسی کشورها را در مقیاس‌های مختلف دربر خواهد داشت.

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۷

برای آگاهی از سطح پیشرفت علمی کشورها، کشوری که بیشترین میزان باسوادان را با توجه به برابری جنسیتی و عدالت جنسیتی داشته باشد، جایگاه اول علمی و فناوری را از آن خود می‌کند و سایر کشورها با توجه به امتیازی که کسب می‌کنند در رده‌های بعدی قرار می‌گیرند. دشواری جمع‌آوری آمارها به دلیل عدم ارائه اطلاعات از سوی کشورها و وجود تفاوت میان تحقیق حاضر با پیشینه تحقیقات جغرافیای سیاسی موجب شده تا تحقیق حاضر خالی از اشکال و کاستی نباشد. بدین منظور می‌تواند شروعی برای علاقه‌مندان در این زمینه باشد.

روش تحقیق

در انجام این تحقیق با توجه به تحلیلی‌بودن مطلب از تکنیک‌های تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی و مدل‌های پیش‌بینی استفاده شده است. با توجه به ماهیت و نوع موضوع مورد مطالعه روش گردآوری اطلاعات به شکل کتابخانه‌ای (فیش‌برداری، جدول، آمار) و ترکیبی از منابعی چون اینترنت، آمار، اطلاعات مربوط به سازمان ملل و کتاب‌های سال کشورهاست.

به‌طور کلی ارزیابی وضعیت آموزش عالی زنان و مقایسه کشورها در این زمینه برای دستیابی به جایگاه ایران در منطقه خاورمیانه در حوزه جغرافیای سیاسی از نوآوری برخوردار است و تکنیک تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی از جنبه‌های بدیع این تحقیق خواهد بود.

اطلاعات و داده‌های «سومین ثبت ناخالص نسبت زنان به مردان بر حسب درصد^۱» برای ۲۲ کشور منطقه خاورمیانه از گزارش‌های سالانه سازمان ملل متحد استخراج گردیده است.

اولین سری گزارش‌های سالانه مربوط به سال ۱۹۹۰ میلادی است. این گزارش‌ها به‌طور مرتب هر ساله انتشار می‌یابد. آخرین گزارش مربوط به سال ۲۰۰۸-۲۰۰۷ بوده و در تحقیق حاضر آخرین آمار برای سال ۲۰۰۷ ثبت شده است. بنابراین به‌طور خلاصه تحقیق حاضر به سه بازه زمانی به شرح ذیل تقسیم گردیده است:

بازه زمانی ۲۰۰۶-۱۹۹۰ میلادی که از آن به عنوان وضعیت گذشته یاد نموده و روند شاخص مورد بررسی را در هر کشور و یا در مقایسه با هم انجام خواهیم داد.

---

¹. Gross Tertiary Enrolment-Female Ratio to Male Ratio (%)

آخرین گزارش سازمان ملل (۲۰۰۷-۲۰۰۸) در تحقیق حاضر نمایانگر وضع موجود است و تحلیل‌های وضعیت حاضر کشورهای منطقه بر اساس همین گزارش اخیر صورت خواهد گرفت.

پیش‌بینی آینده با استفاده از تکنیک‌های تجزیه و تحلیل سری‌های زمانی و مدل‌های پیش‌بینی صورت گرفته است. پیش‌بینی آینده بازه زمانی (۲۰۰۸-۲۰۲۵) میلادی (۱۴۰۴-۱۳۸۷) شمسی را شامل می‌گردد. در تکنیک‌های استفاده شده افت و خیزهای کوتاه‌مدت نادیده گرفته شده و به نمای کلی توجه می‌شود. به عبارت دیگر با استناد به شاخص‌های مورد بررسی به تکنیک‌های اشاره شده و در استفاده از نرم‌افزار SPSS16 مسیر طبیعی سری زمانی (روند) شناسایی گردیده و مناسب‌ترین مدل در هر کشور و به تفکیک تعیین شده است. سپس با استفاده از نرم‌افزار و بهره‌گیری از مدل‌های کمی پیش‌بینی، وضعیت شاخص مورد بررسی در بازه زمانی آینده پیش‌بینی گردیده است.

با توجه به توانایی‌های نرم‌افزار به کار گرفته شده، پیش‌بینی می‌شود صحت^۱ مدل‌های پیش‌بینی بسیار بالا باشند. البته در این راستا ۱۳ شاخص مهم و معتبر نیز در راستای ارزیابی و تأیید مناسب‌ترین مدل پیش‌بینی برای هر کشور محاسبه شده‌اند. از جمله مهم‌ترین و عمومی‌ترین شاخص‌های ارزیابی در تحقیق حاضر می‌توان از شاخص‌های میانگین مجذور خطاها^۲، جذر میانگین مجذور خطاها^۳ و میانگین قدر مطلق درصد خطاها^۴ نام برد.

در شاخص سی‌ام از شاخص‌های توسعه انسانی سازمان ملل که به بررسی وضعیت تحصیلی افراد هر کشور می‌پردازد سه بخش قابل تشخیص است. بخش اول گویای وضعیت افراد جامعه با تحصیلات ابتدایی و بخش دوم مرحله بعد از ابتدایی تا اخذ دیپلم و بخش سوم گویای میزان تحصیلات عالی افراد در هر کشور به میزان پنج سال بعد از اخذ دیپلم متوسطه است. لازم به ذکر است در هر بخش آمار جمعیتی زنان و مردان با شاخص‌های مربوطه اندازه‌گیری شده و با هم مقایسه گردیده‌اند.

---

1. Accuracy

2. Mean Square Errors (MSE)

3. Root Mean Square Errors (MAPE)

4. Mean Absolute Percentage Errors (MAPE)

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۹

نکته مهم در این بخش آنکه بخش سوم این تقسیم‌بندی، «سومین ثبت^۱»، در هر کشوری مجموع افراد مشغول به تحصیل و فارغ‌التحصیل می‌باشد. همچنین منظور از اضافه‌شدن کلمه «ناخالص^۲» به این شاخص نشان‌دهنده آمار جمعیتی اندازه‌گیری شده بدون در نظر گرفتن سن جمعیت آماری می‌باشد. در گزارش‌های سالانه سازمان ملل عبارت «ناخالص» در مقابل عبارت «خالص^۳» اندازه‌گیری شده است. بنابراین پارامتر «سومین ثبت خالص^۴» اندازه‌گیری افراد مشغول به تحصیلات عالی و فارغ‌التحصیل هر کشور و یا هر منطقه جغرافیایی با لحاظ نمودن محوریت شرایط سنی تعریف شده می‌باشد. شاخص اندازه‌گیری شده در تحقیق حاضر همگی بر اساس «ناخالص» محاسبه شده است. در محاسبه شاخص‌های ارائه شده، مراحل زیر طی شده است:

«پیشرفته^۵»: در آمار کشورها شاخص «سومین ثبت ناخالص^۶» برای یکی از کشورهای پیشرفته در بخش زنان و مردان و به تفکیک، عدد ۱۰۰ معرفی شده است (در اکثر سال‌ها کشور کانادا در هر دو بخش زنان و مردان شاخص ۱۰۰ را داشته است).

شاخص مذکور در سایر کشورها به‌طور نسبی و به تفکیک زن و مرد اندازه‌گیری و در گزارش‌های سالانه ارائه شده است.

در تحقیق حاضر شاخص‌های «سومین ثبت ناخالص^۶» ۲۲ کشور منطقه خاورمیانه در محدوده سال‌های ۲۰۰۸-۱۹۹۰ از گزارش‌های مربوط به همان سال برداشت شده‌اند. سپس برای هر کشوری عدد شاخص مربوط به زنان به عدد شاخص مردان تقسیم شده و در عدد ۱۰۰ ضرب شده است و «سومین ثبت ناخالص نسبت زنان به مردان بر حسب درصد^۷» معرفی شده است.

برای مثال در آمارهای بدست آمده ایران، شاخص نهایی در سال ۱۹۹۰، ۳۸ بوده است. این عدد بیانگر آن است که در سال ۹۰ میلادی در کشور ما به ازای هر یکصد مرد، ۳۸ زن دانشجوی و یا فارغ‌التحصیل دانشگاه

---

1. Tertiary Enrolment

2. Gross

3. Net

4. Net Tertiary Enrolment

5. High Development

6. Gross Tertiary Enrolment

7. Gross Tertiary Enrolment-Female Ratio to Male Ratio (%)

وجود داشته است. به طور مشابه برای سال ۲۰۰۷، همین شاخص عدد ۱۰۹ می‌باشد. این شاخص ضمن این که رشد چشمگیری را در طول ۱۸ سال نشان داده، به معنای آن است که در آخرین گزارش منتشره سازمان ملل، به ازای هر یکصد مرد با تحصیلات دانشگاهی و یا دانشجو، ۱۰۹ زن دانشجو و یا فارغ‌التحصیل وجود دارد.

سؤال تحقیق

جایگاه زنان ایران در بخش آموزش عالی در مقایسه با زنان منطقه خاورمیانه در سال ۱۴۰۴ هجری شمسی کجا خواهد بود؟

تعریف مفاهیم

۱. شاخص‌های توسعه انسانی

محبوب‌الحق، مؤسس گزارشات توسعه انسانی سازمان ملل متحد هدف توسعه را این‌گونه بیان می‌کند: هدف اصلی توسعه، توسعه فرصت‌های انسان‌هاست. در اصل این فرصت‌ها نامتناهی بوده و می‌تواند در طول زمان تغییر کند. مردم اغلب چیزهای با ارزشی را که بدست می‌آورند فوراً و یا در طول مدت درآمدشان و یا شاخص‌های رشدشان و یا دستیابی به تحصیلات بالاتر و خدمات بهداشتی و تغذیه بهتر و همچنین امنیت شغلی و امنیت در مقابل بحران و آشوب‌های فیزیکی، آزادی‌های فرهنگی و سیاسی و احساس مشارکت در فعالیت‌های جمعی نشان داده نمی‌شود. هدف از توسعه ایجاد محیطی است که مردم بتوانند زندگی طولانی و سالم و خلاق داشته باشند (برنامه توسعه سازمان ملل متحد، ۲۰۰۸).

شاخص توسعه انسانی^۲ و به صورت خلاصه شده «HDI» نام جدولی است تناسبی که در آن کشورهای جهان بر اساس فاکتورهایی از جمله درآمد سرانه واقعی، تغذیه و نیز امید به زندگی (در بدو تولد) مورد مقایسه قرار می‌گیرند.

شاخص توسعه انسانی از سال ۱۹۹۱ میلادی توسط برنامه توسعه سازمان ملل متحد به مرحله اجرا گذاشته شد. از آن پس هر ساله فهرستی از کشورهای جهان، به ترتیب از بالاترین تا پایین‌ترین رتبه‌ها برای مقایسه با کشورهای دیگر منتشر می‌شود. شاخص توسعه انسانی یکی از نمودارها و منابعی است که توسعه اقتصادی در کشورها و نحوه آن را نشان می‌دهد (ویکیپدیا، دانشنامه آزاد).

1. UNDP

2. Human Develop Index

از جمله شاخص‌های توسعه اقتصادی یا سطح توسعه‌یافتگی می‌توان این موارد را برشمرد:

الف- شاخص درآمد سرانه

ب- شاخص برابری قدرت خرید (PPP)

ج- شاخص درآمد پایدار (SSI و GNA)

د- شاخص ترکیبی توسعه

ه- شاخص توسعه انسانی (HDI)

شاخص توسعه انسانی به معنای رتبه‌بندی کشورها از نظر پیشرفت‌های توسعه انسانی و متوسط آسودگی زندگی است. کشورهایی که در رده‌های بالای شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه یافته و کشورهایی که در رده پایین شاخص توسعه انسانی قرار دارند، کشورهای توسعه نیافته و عقب افتاده‌تری از نظر پیشرفت جهانی هستند.

بنابر گزارش شاخص توسعه انسانی در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ که اخیراً سازمان ملل متحد منتشر کرده است، ایران در میان ۱۷۷ کشور جهان در جایگاه ۹۴ قرار دارد. بنابراین گزارش، ایسلند در صدر کشورهای توسعه یافته است و نروژ، استرالیا، کانادا، ایرلند، سوئد، سوئیس، ژاپن، هلند، فرانسه به ترتیب ۹ کشور پیشرفته دیگر پس از ایسلند هستند.

در میان کشورهای خاورمیانه امارات متحده عربی، کویت، قطر، بحرین، عمان و عربستان همگی در گروه کشورهای پیشرفته قرار دارند و ایران در گروه کشورهای متوسط درج‌بندی شده و چهارم قرار دارد که نسبت به سال قبل دو پله صعود کرده است. میزان باسواد بزرگسالان در ایران بیش از ۸۲٪ گزارش شده است که این میزان در نوزده کشور نخست این جدول ۱۰۰٪ و در کوبا و کشورهای بلوک شرق سابق نزدیک به ۱۰۰٪ است. همچنین ۱۷/۶٪ از افراد پانزده سال به بالا در ایران بی‌سواد هستند. رتبه ایران در زمینه امکانات آموزشی به وضوح از دیگر کشورهای متوسط عقب مانده‌تر است (حسنلو، ۱۳۸۶).

متغیرهای توسعه و پیشرفت جوامع بشری توسط شاخص‌های توسعه انسانی سنجیده می‌شوند که عبارتند از: طول عمر، سلامت، درآمد سرانه و تحصیلات که توسط این شاخص‌ها می‌توان بهترین کشورهای جهان را از نظر سطح زندگی انتخاب نمود که ده کشور نام برده در بالا از نظر شاخص‌های توسعه بیانگر بهترین جوامع از نظر سطح معیارهای زندگی هستند.

شاخص توسعه انسانی با ترکیبی از قدرت خرید واقعی، آموزش و پرورش و تندرستی معیاری برای توسعه ارائه می‌دهد. اما نمی‌تواند نابرابری‌هایی را که برای برخی گروه‌های اجتماعی وجود دارد، نشان دهد. بنابراین شاخص‌های تکمیلی مطرح می‌شود و از سال ۲۰۰۰ شاخص توسعه جنسیتی (GDI) طراحی شد.

۲. توسعه جنسیتی

در سال ۱۹۹۰ درصد زنان ورودی به رشته‌های علوم و تکنولوژی در سطح دانشگاهی عبارت بود از: ۱۰٪ در آفریقا، ۴٪ در آمریکای لاتین، ۳۲٪ در اروپای غربی، کمتر از ۳۰٪ در اروپای شرقی و ۳۴٪ در منطقه آسیا و اقیانوسیه (هملینک^۱، ۱۹۹۹).

مثالی از منطقه خاورمیانه شاید بتواند عدد ۳۴٪ آسیا را روشن نماید. از دهه ۱۹۸۰ میلادی تعداد فارغ-التحصیلان دانشگاهی امارات به ازای هر مرد، دو زن بوده است (سفارت امارات متحده عربی، واشنگتن^۲). از ۳۵ شاخص نامبرده شده در آمارهای توسعه انسانی سازمان ملل که در سال ۲۰۰۸ توسط برنامه توسعه سازمان ملل منتشر شده است شاخص‌های ۲۹ تا ۳۳ اختصاص به بررسی‌های جنسیتی دارد. چنانچه شاخص ۲۹ در ارتباط با اندازه‌گیری جنسیتی قدرت است که در آن تعداد صندلی‌های پارلمانی که توسط زنان در هر کشور اشغال شده است؛ آمده است. همچنین نسبت قانون‌گذاران، مدیران ارشد و عالی‌رتبه زن به مرد را آورده است و پارامتر سوم شاخص ۲۹ از شاخص‌های توسعه انسانی مربوط به درصد زنان حرفه‌ای و کارگران فنی زن در کشورهای متفاوت است (شاخص توانمندسازی جنسیتی^۳).

شاخص سی‌ام از شاخص‌های توسعه انسانی مربوط به نابرابری جنسیتی در آموزش است^۴. در این شاخص وضعیت آموزشی زنان در سطوح ابتدایی، متوسطه و آموزش عالی اندازه‌گیری شده است. شاخص سی و یکم مربوط به اندازه‌گیری نابرابری جنسیتی در فعالیت‌های اقتصادی است^۵ که به بررسی وضعیت زنان از نظر تعداد در مقایسه با مردان در فعالیت‌های اقتصادی در سطوح کشاورزی، صنعت و خدمات می‌پردازد.

---

1. Hamelink

2. Embassy of the U. A. E., Washington

3. Gender Empowerment Measure

4. Gender Inequality in Education

5. Gender Inequality in Economic Activity

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۱۳

این تحقیق سعی دارد به بررسی شاخص سی‌ام از شاخص‌های توسعه انسانی که در ارتباط با وضعیت تحصیلی زنان و مقایسه آن با مردان در همین زمینه است بپردازد که البته منطقه مورد مطالعه، منطقه خاورمیانه است.

۳. چشم‌انداز ۱۴۰۴

امروزه بیشتر برنامه‌ها در کشورمان با معیار چشم‌انداز مورد بررسی قرار می‌گیرد. چشم‌انداز آن چیزی است که از آینده در ذهن متبادر می‌شود. چشم‌انداز ارائه‌دهنده یک تصور ایده‌آل و آرمانی در افق بلند مدت است که در فراروی جامعه قرار می‌گیرد و از خصوصیت جامع‌نگری و آینده‌نگاری و ارزش‌گرایی برخوردار است. با توجه به رویکرد آینده‌نگاری و پیش‌بینی در تنظیم چشم‌انداز می‌توان گفت که در فرایند چشم‌انداز می‌توان وضعیت موجود را به‌دقت بررسی و بر اساس امکانات و قابلیت‌های موجود، ذهنیتی از آینده را ساخت و در آینده نگری ابتدا وضعیت مطلوب را در نظر گرفت و سپس قابلیت‌های مطابق با آن را ایجاد نمود.

سند چشم‌انداز بیست‌ساله ایران با عنوان «افق ۱۴۰۴» تلفیقی از این دو ویژگی را در خود جای داده است یعنی از یک سو اهدافی که امکان دسترسی به آن‌ها وجود دارد مدنظر قرار می‌گیرد و از سوی دیگر به افقی بر مبنای پتانسیل‌های موجود و نه بر اساس توانایی‌های بالقوه کنونی می‌اندیشد.

مجمع تشخیص مصلحت نظام در سال ۱۳۷۸ افق روشنی را برای هم‌جهت‌سازی سیاست‌های کلی ارائه داد. نتایج کمیسیون چشم‌انداز در سال ۱۳۸۱ که در مجمع تشخیص مصلحت نظام به بحث گذاشته شده بود، در سال ۱۳۸۲ پس از اصلاحاتی از سوی مقام معظم رهبری به تصویب نهایی رسید. در این سند آمده است:

ایران کشوری توسعه‌یافته با جایگاه اول اقتصادی، علمی، فناوری در سطح منطقه با هویتی

اسلامی و انقلابی الهام‌بخش در جهان اسلام و با تعامل سازنده و مؤثر در روابط بین‌الملل است.

اهدافی که در چشم‌انداز مطرح شده به سه دسته کلی تقسیم می‌شود که عبارتند از: اهداف اقتصادی، اهداف سیاسی و اهداف فرهنگی. در بخش فرهنگی این سند به نقش و کارکرد مراکز علمی - آموزشی و نخبگان می‌پردازد (متن سند چشم انداز).

همچنین در سند ملی جوانان آمده است که وجود حداقل ۳/۵ درصد بی‌سوادی مطلق در بین جوانان، پایین بودن میزان برخورداری جوانان از سواد پایه (داشتن تحصیلات متوسطه، تسلط به یک زبان بین‌المللی، توانمندی در استفاده از فن‌آوری‌های روزآمد اطلاعات و ارتباطات)، مصرف‌کننده صرف اطلاعات موجود در

شبکه‌های اینترنتی با توانایی‌های اندک در تولید آن، دسترسی محدود به امکانات علمی و آموزش عالی در مقایسه با دیگر کشورهای در حال توسعه با ویژگی‌های روزآمد، عدم امکان حمایت از استعداد های جوان در مقایسه با دیگر کشورها، پایین بودن ضریب نفوذ اینترنت (۱۹/۶٪) و پایین بودن دسترسی به رایانه در بین جوانان (۱۷٪) از جمله چالش‌های عمده در حوزه تأمین مهارت‌های علمی و فنی کشور می‌باشد که با غلبه بر آن می‌توان زمینه تجهیز جوانان به تفکر علمی و توانمندی مشارکت در یک نظام توسعه دانایی محور را فراهم نمود (سند ملی جوانان، ۱۳۸۴).

در همایش‌هایی که در پیامد این برنامه برگزار گردید؛ نیز، به جایگاه آموزش عالی در توسعه فرهنگی- اجتماعی جمهوری اسلامی ایران و تبیین توانمندی‌ها، فرصت‌ها و تهدیدات آموزش عالی پرداخته شد. در ارتباط با توجه خاص مسئولان نظام جمهوری اسلامی ایران به مسئله آموزش لازم به ذکر است که برنامه‌های توسعه کشور نیز به امر آموزش، به‌خصوص آموزش عالی پرداخته‌اند، چنانکه در برنامه دوم توسعه به گسترش آموزش‌های فرهنگی، اعتقادی، علمی، فنی، تخصصی مورد نیاز کشور در سطوح کارشناسی ارشد و دکترا اهمیت داده شده است و همچنین حمایت از کادر آموزشی کشور در راستای افزایش کارایی و جذب متخصصین ایرانی خارج از کشور و دیگر آنکه به ارتقاء کیفی نظام آموزشی کشور اشاره شده است (برنامه دوم توسعه).

در اهمیت مسئله آموزش و علم در کشورمان باید گفت که در برنامه سوم توسعه خواسته شد که سهم بخش تحقیقات هریک از دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی تعیین شود و همچنین تسهیلات لازم برای استفاده دانشجویان و اعضای هیئت علمی قرار گیرد و فصل بیستم از برنامه سوم توسعه در مبحث آموزش مواد ۱۴۳ تا ۱۵۴، اختصاص به اهمیت بخشیدن به بخش آموزش به‌خصوص آموزش عالی و زمینه‌های ایجاد تسهیلات برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی داشته است (برنامه سوم توسعه).

در برنامه اول توسعه علاوه بر تأکید بر قطب‌های علمی و تخصصی در دانشگاه‌های مستعد و ارتقاء علمی سایر مؤسسات آموزش عالی و تحقیقاتی و گسترش آموزش عالی خاصه در سطح کارشناسی ارشد و دکترا به مشارکت بیشتر زنان در امور اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و اقتصادی پرداخته شده است (برنامه اول توسعه).

تحلیل داده‌ها

تحلیل وضعیت گذشته زنان در زمینه آموزش عالی در منطقه خاورمیانه

قبل از آغاز تحلیل دقت در نکات زیر ضروری است:

آمار تعدادی از کشورها به‌طور کامل برای همه سال‌ها، یافت نشده است. در گزارش‌های آماری سالیانه بررسی شده در سال‌های ۱۹۹۴، ۱۹۹۷ و ۲۰۰۲ شاخص مورد نظر برای ایران ثبت نشده است. به‌عبارت دیگر از کل ۱۸ سال مورد مطالبه شاخص مورد نظر برای کشورمان در ۱۵ سال محاسبه شده و در ۳ سال فوق‌الذکر عددی ارائه نشده است.

کشور ترکمنستان از ۱۸ سال مورد مطالعه فقط آمار سال ۱۹۹۸-۱۹۹۷ میلادی را داشته است. البته بخشی از زمان مورد بررسی کشور مستقل ترکمنستان وجود نداشته است و به تبع آن آمار و اطلاعات نیز نخواهد بود. با این حال به‌نظر می‌رسد صحت همان آمار اندک نیز قابل تردید باشد.

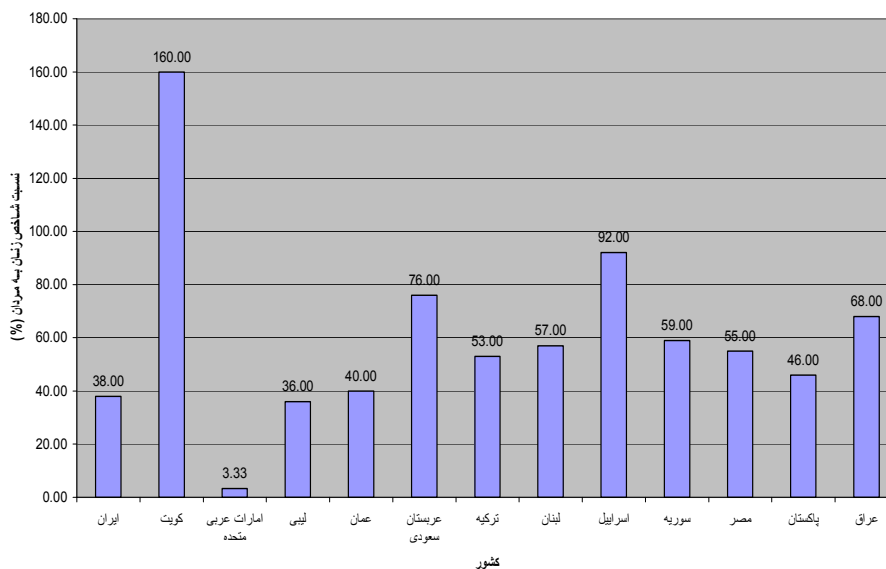
به‌نظر می‌رسد کشورهای مورد بررسی در ارائه آمار و اطلاعات به نمایندگی‌های سازمان ملل متحد دقت لازم را سهواً و یا عمداً نداشته‌اند. بنابراین با توجه به شناخت کلی و عمومی که از کشورهای منطقه وجود دارد، احتمال می‌رود آمارهای تعدادی از کشورها در بعضی از سال‌ها دارای صحت و درستی لازم نبوده و بدین ترتیب شاخص‌های محاسبه شده نیز با شاخص‌های حقیقی فاصله زیادی خواهند داشت.

شاخص رتبه‌بندی کشورها بر اساس آمار آموزش عالی زنان در کشورهای کویت و عربستان سعودی به‌طور کامل برای ۱۸ سال محاسبه شده است (نمودار ۱).

ایران در سال ۹۰ میلادی دارای شاخص ۳۸٪ بوده که با توجه به روند رشد آن این شاخص در سال ۲۰۰۷ به ۱۰۹٪ رسیده است (نمودار ۲).

در سال ۹۰ میلادی کمترین شاخص مربوط به امیرنشین امارات متحده عربی با ۳۳/۳٪ و بیشترین شاخص مربوط به کشور کویت با ۱۶۰٪ می‌باشد. البته شاخص‌های امارات در طول دوره بررسی نوسانات زیادی از حداقل ۳٪ تا حداکثر ۶۰۸٪ را نشان می‌دهد. با توجه به مقایسه سایر شاخص‌های خارج از بررسی تحقیق حاضر به‌نظر می‌رسد آمارهای کمینه و بیشینه امارات متحده عربی نادرست باشند. اما با توجه به این که منبع موثق و معتبر دیگری برای کنترل آمارهای گزارش‌های سالانه سازمان ملل بدست نیامده، به‌درج همان آمارهای سازمان ملل به‌عنوان تنها مرجع رسمی و معتبر اکتفا شده است.

نمودار ۱- رتبه بندی کشورها بر اساس شاخص آموزش عالی زنان ۱۹۹۰

تحلیل وضعیت آموزش عالی زنان منطقه خاورمیانه در شرایط کنونی

به نظر می‌رسد آنچه که موضوع آموزش عالی زنان را با اهمیت‌تر از قبل جلوه می‌دهد میزان دسترسی آنان به مشاغل است.

بیش از ۳۶ درصد زنان شاغل در کشور دارای تحصیلات دانشگاهی هستند درحالی‌که این میزان برای مردان ۱۳ درصد است. افزایش تعداد زنان در دانشگاه‌های کشور نشان می‌دهد که نرخ مشارکت زنان در دهه پیش‌روی حدود ۲۵ درصد افزایش یافته‌است. گسترش آموزش عالی در سال‌های اخیر سبب شده است که تعداد شاغلان زن دارای تحصیلات عالی در کشور به‌نحو چشمگیری افزایش یابد (درگاه ملی آمار ایران).

با این‌حال نرخ بیکاری زنان همواره بیشتر از مردان و نرخ بیکاری زنان جوان دارای آموزش عالی معادل ۴۰/۸ درصد بوده است که تقریباً دو برابر نرخ بیکاری مردان جوان دارای آموزش عالی است. با توجه به این که حدود ۶۰ تا ۶۵ درصد قبول‌شدگان دانشگاه‌ها را زنان تشکیل می‌دهند این وضعیت می‌تواند در آینده نگران‌کننده‌تر باشد (سازمان ملی جوانان، ۱۳۸۳).

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۱۷

با توجه به ضرورت برنامه‌ریزی ملی در جهت پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی، ارتقای سطح سلامت و همچنین آموزش و پژوهش جوانان، در راستای تکمیل و تحقق ساماندهی امر جوانان در ماده ۱۱۲ قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی- اجتماعی و فرهنگی، سازمان ملی جوانان موظف است «برنامه پیشگیری و کاهش آسیب‌های اجتماعی جوانان»، « برنامه حفظ و ارتقاء سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی جوانان» و «برنامه ساماندهی و ارتقاء سطح آموزش و پژوهش جوانان» در برنامه چهارم توسعه را با همکاری دستگاه‌های ذیربط تهیه و ظرف دو ماه جهت تصویب به شورای عالی جوانان ارائه نمایند. گزارش مرکز امور مشارکت زنان در حوزه جوانان ارائه گردید و شورا ضمن تقدیر از تلاش‌های انجام شده به ویژه در حوزه توانمندسازی آموزشی و مهارتی دختران جوان مقدر نمود موضوع اهتمام به اشتغال دختران جوان تحصیل کرده در برنامه ساماندهی اشتغال جوانان در برنامه چهارم توسعه پیش‌بینی و اقدام گردد (تصویب‌نامه شورای عالی جوانان، ۱۳۸۴).

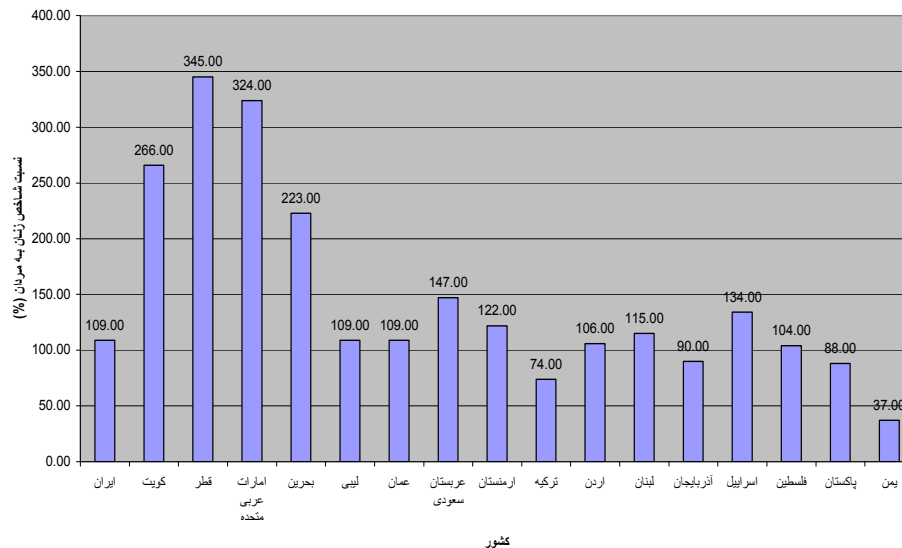
ضرورت برنامه‌ریزی ملی ایجاب می‌نماید که به بررسی وضعیت آموزش عالی زنان در شرایط کنونی بیشتر پرداخته شود. همان‌گونه که در نمودار (۲) آمده است، در سال ۲۰۰۷ میلادی کمترین شاخص نسبت زنان به مردان در آموزش عالی برای کشور عربی یمن با عدد ۳۷٪ و بیشترین شاخص با عدد ۳۴۵٪ برای کشور قطر ثبت شده است. همچنین برای سال ۲۰۰۷ شاخص کشورهای سوریه، ترکمنستان، مصر، عراق و افغانستان محاسبه و ثبت نشده است.

میانگین شاخص کشورهای منطقه در سال ۲۰۰۷ برابر ۱۴۷٪ است. در سال ۲۰۰۷ میلادی شاخص ایران در بین ۲۲ کشور منطقه رتبه ۹ را داراست. البته در این رتبه کشورهای لیبی و عمان نیز قرار دارند. اما با توجه به مقایسه جمعیت ایران با جمعیت کشورهای مذکور، ایران در رتبه بالاتری قرار می‌گیرد.

در تحلیل وضعیت موجود، شاخص مذکور برای کشورهای ایران، کویت، قطر، امارات، بحرین، لیبی، عمان، عربستان، اردن، لبنان، فلسطین اشغالی (اسرائیل) و فلسطین بالاتر از ۱۰۰ می‌باشد. این امر نشانگر آن است که در ۱۳ کشور منطقه شاخص زنان با تحصیلات عالی در مقایسه با مردان و به نسبت جمعیت کل هر کشور وضعیت بسیار مطلوبی دارد. در کشورهای ذکر شده به ازای هر یکصد مرد با تحصیلات دانشگاهی بیش از یکصد زن با تحصیلات عالی زندگی می‌کنند. رشد چشمگیر تحصیلات دانشگاهی زنان، آن‌ها را هر چه بیشتر جهت ورود به عرصه‌های سیاسی- اجتماعی و کسب و کار آماده‌تر نموده است. ورود زنان به عرصه‌های

ذکر شده موجب بهبود شاخص‌های توسعه جنسیتی (GDI) در کشورهای اشاره شده می‌شود. در نهایت بهبود شاخص‌های توسعه انسانی نیز در مقیاس جهانی، افزایش سطح توسعه یافتگی کشورها را تضمین می‌نماید. شاخص کشورهای ترکیه، آذربایجان، پاکستان و یمن پایین‌تر از عدد ۱۰۰ را نشان می‌دهد. با این حال به جز یمن که شاخص آن بسیار پایین است، سایر کشورها وضعیت مطلوبی را دارا هستند. در سال ۲۰۰۷ میلادی کمترین شاخص، ۳۸٪، مربوط به یمن می‌باشد.

نمودار ۲-رتبه بندی کشورها بر اساس شاخص آموزش عالی زنان ۲۰۰۷

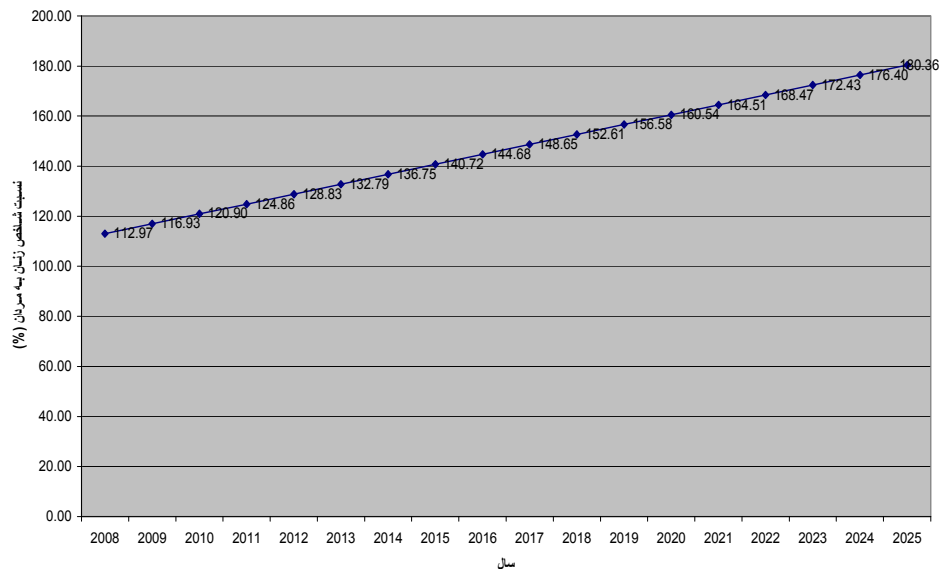

تحلیل وضعیت آینده آموزش عالی زنان منطقه خاورمیانه

پس از انتخاب مدل بهینه سری زمانی برای هر کشور، مدل کمی وضعیت شاخص آموزش عالی زنان نسبت به مردان تا سال ۲۰۲۵ میلادی (برابر با ۱۴۰۴ شمسی) پیش‌بینی شده است. همچنین نرم افزار SPSS بهترین مدل سری زمانی را با توجه به داده‌ها برای هر کشور ترسیم کرده است. پیش‌بینی شاخص برای ۲۲ کشور منطقه در نمودارهای ۱-۳ الی ۲۲-۳ نمایش داده شده است. روند پیش‌بینی برای ایران روند رو به رشدی (نسبت به وضعیت موجود) می‌باشد. بنابراین پیش‌بینی می‌شود تا سال ۱۴۰۴ شمسی شاخص مورد بررسی همچنان توسعه یابد (نمودار ۱-۳).

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۱۹

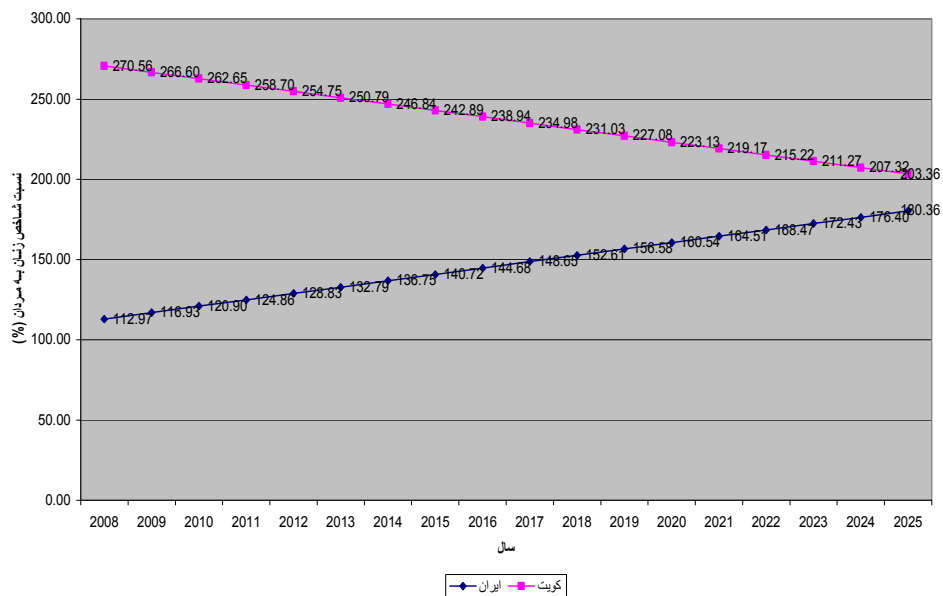
نمودار 3-1 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران

در نمودار ۲-۳ پیش‌بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران با کویت مورد مقایسه قرار گرفته است. نتایج حاصل از مقایسه بدین شرح می‌باشد.

روند پیش‌بینی شاخص برای ایران افزایشی و رو به رشد و برای کویت کاهشی خواهد بود. اگرچه روند کویت کاهشی پیش‌بینی می‌گردد، با این حال در سال ۲۰۲۵ انتظار می‌رود میزان شاخص آموزش عالی زنان کویت (۲۰۳/۳۶) باز هم از شاخص ایران (۱۸۰/۳۶) بالاتر باشد. نمودار نشان می‌دهد فاصله شاخص دو کشور در انتهای دوره پیش‌بینی کاهش چشمگیری نسبت به وضعیت فعلی خواهد داشت.

نمودار 3-2 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با کویت

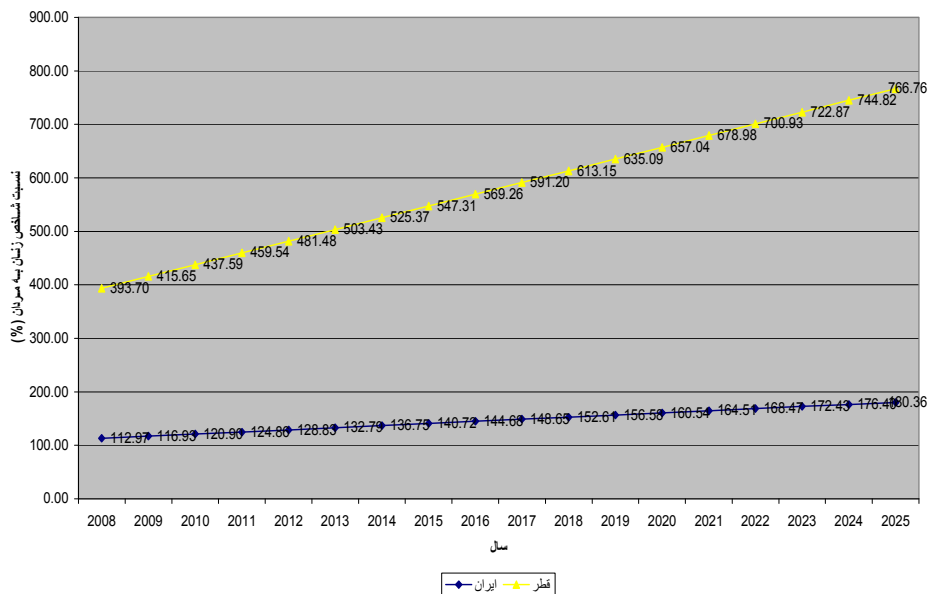
در نمودارهای ۳-۳، ۳-۴ و ۳-۵ آینده قابل انتظار شاخص آموزش عالی زنان ایران به ترتیب با قطر، امارات عربی متحده و عربستان سعودی مقایسه شده و این نتایج مشاهده می‌گردد.

روند پیش‌بینی برای هر سه سری نمودار ایران و قطر، ایران و امارات و ایران و عربستان افزایشی و رو به رشد خواهد بود. این شاخص در قطر، امارات و عربستان دارای رشد شتاب بیشتری نسبت به ایران می‌باشد. به همین دلیل نیز در نمودار، شیب خط مربوط به پیش‌بینی شاخص قطر و امارات خیلی تندتر و شیب خط عربستان کمی تندتر از شیب خط ایران است. فاصله بین شاخص ایران و کشورهای مذکور در پایان دوره پیش‌بینی (۲۰۲۵) اختلاف بیشتری نسبت به وضعیت موجود را رقم خواهد زد.

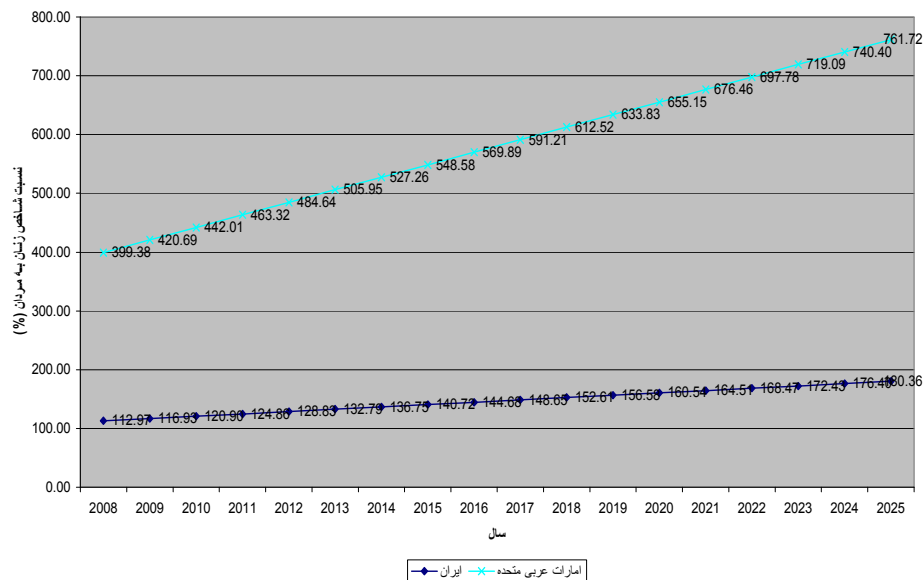

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۲۱

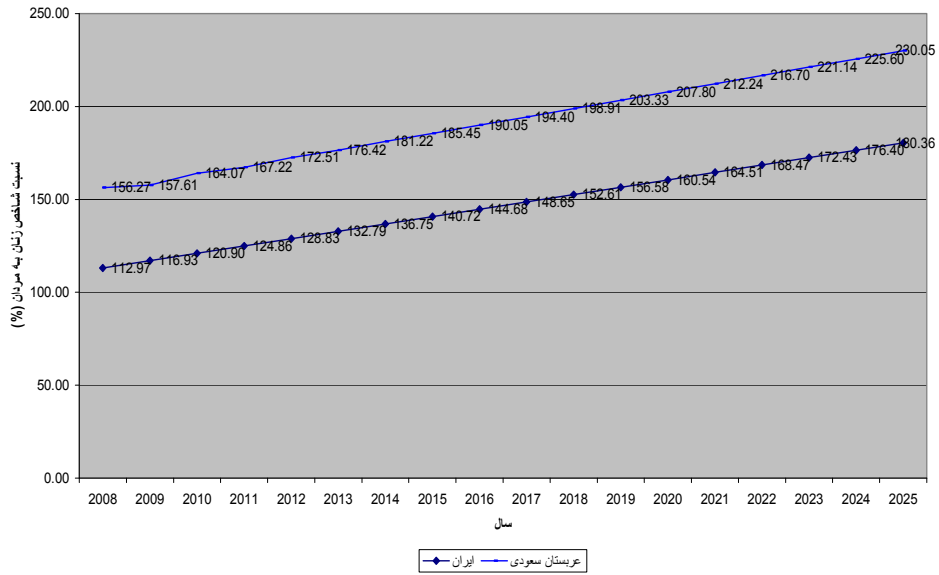
نمودار 3-3 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با قطر

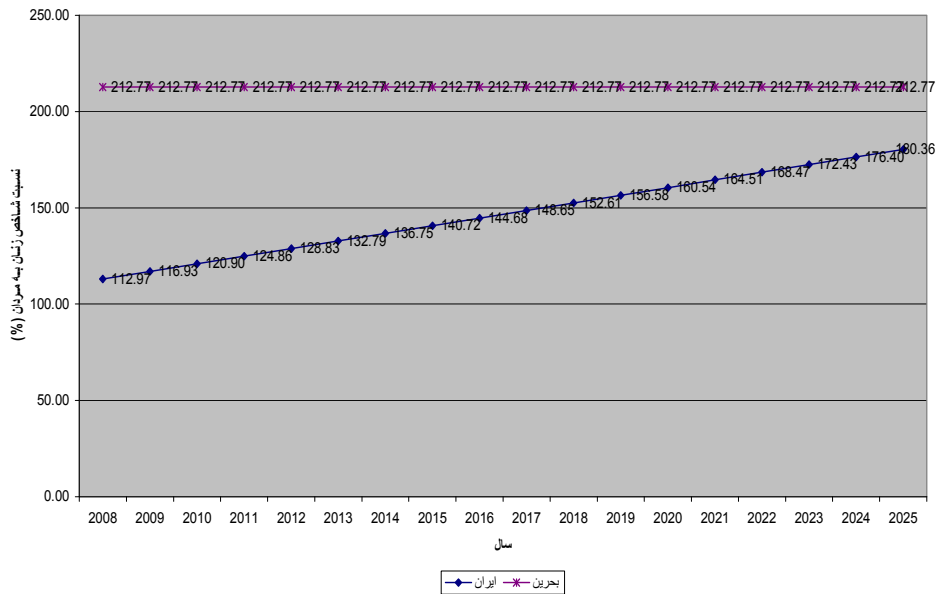
نمودار 3-4 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با امارات عربی متحده

نمودار 3-5 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با عربستان سعودی

نمودار 3-6 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با بحرین

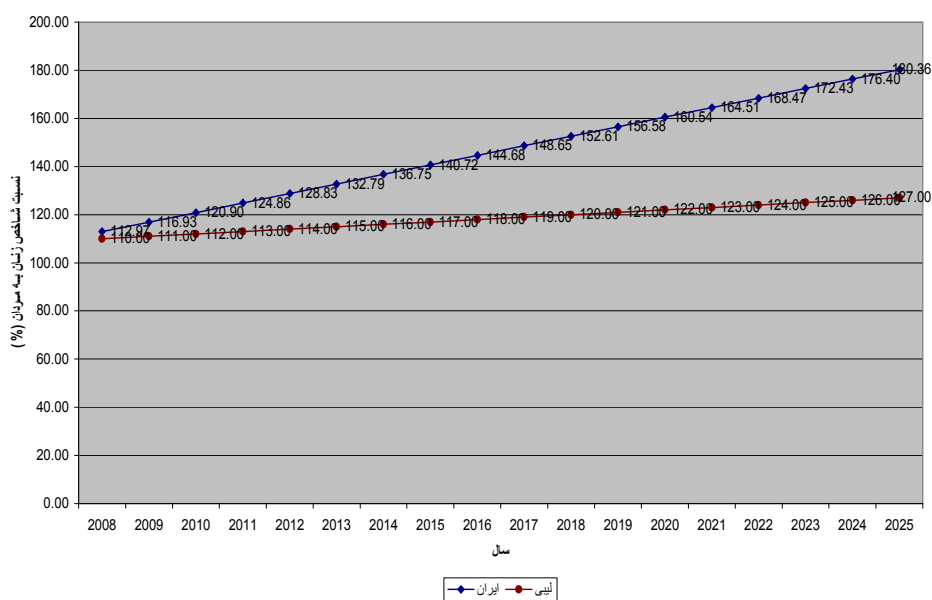

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۲۳

نمودار ۳-۶ شاخص فوق را در دو کشور ایران و بحرین مقایسه می‌کند. مقدار شاخص بحرین در طول دوره پیش‌بینی ثابت بوده و شتاب آن صفر می‌باشد، در حالی که شاخص ایران روند رو به رشد و افزایشی را دنبال کرده و شتاب آن مثبت خواهد بود. اگرچه روند شاخص ایران افزایشی و شاخص بحرین ثابت است، با این حال در سال ۲۰۲۵ میلادی باز هم انتظار خواهیم داشت شاخص بحرین (۲۱۲/۷۷) بالاتر از شاخص ایران (۱۸۰/۳۶) باشد.

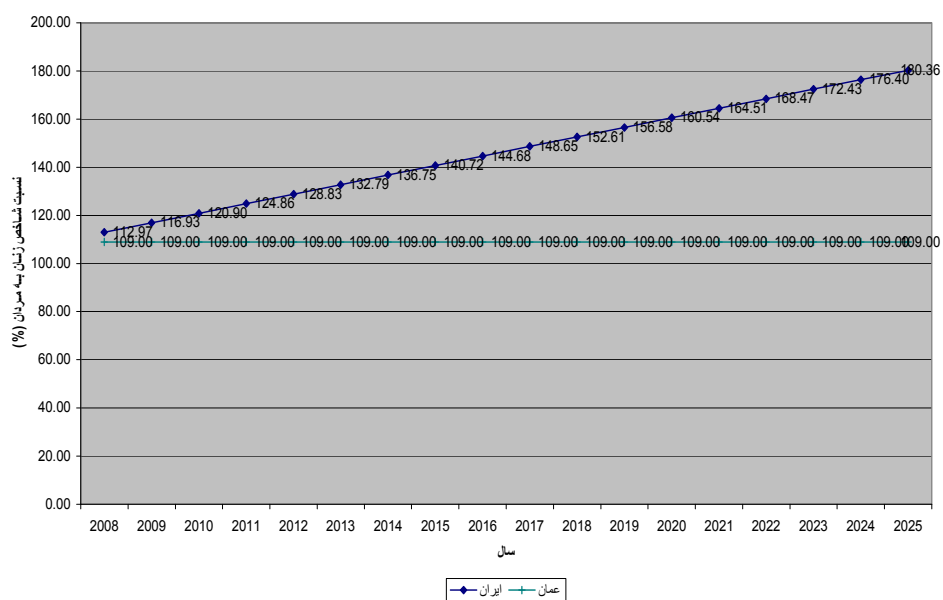
در نمودار ۳-۷ وضعیت شاخص ایران با لیبی مقایسه شده‌است. روند شاخص لیبی مشابه ایران، رو به رشد و شتاب آن مثبت است. تفاوت بین دو کشور پیش‌بینی رشد بیشتر شاخص ایران نسبت به لیبی می‌باشد. بنابراین می‌توان گفت شیب خط شاخص ایران تندتر و شیب خط شاخص لیبی ملایم‌تر است. در نهایت و در پایان دوره مورد انتظار (۲۰۲۵ میلادی) اختلاف مقادیر شاخص دو کشور نسبت به وضعیت فعلی بیشتر خواهد شد.

نمودار 3-7 پیش‌بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با لیبی

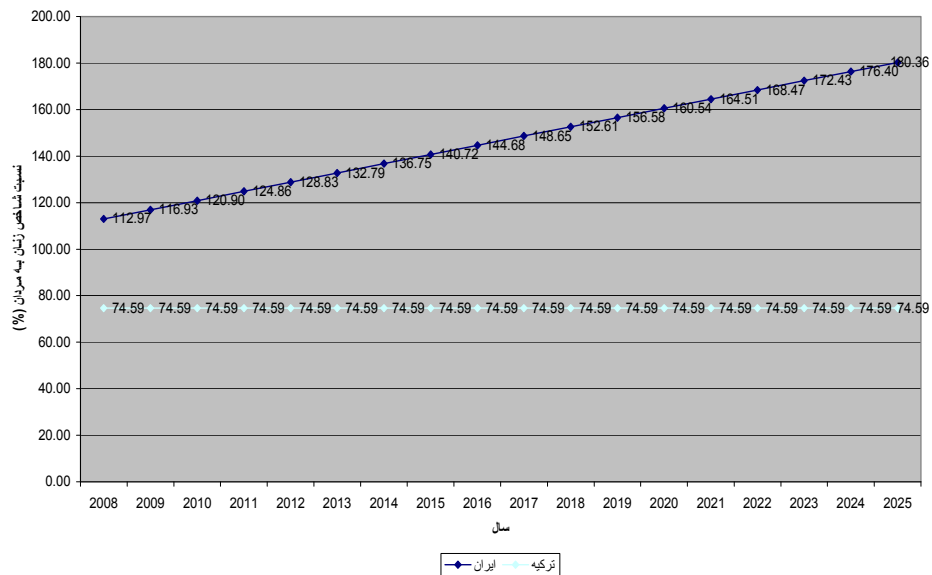
نمودارهای ۳-۸، ۳-۹، ۳-۱۰ و ۳-۱۱، ۳-۱۲، ۳-۱۳، ۳-۱۴، ۳-۱۵ و ۳-۱۶ به ترتیب مقایسه شاخص آموزش عالی زنان ایران را با کشورهای عمان، ترکیه، اردن، فلسطین، سوریه، ترکمنستان، مصر، عراق و آذربایجان نشان می‌دهد. همان گونه که نمودارها نشان می‌دهند برخلاف شاخص سعودی ایران، شاخص همه کشورها در طول دوره پیش‌بینی ثابت می‌باشد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت شتاب رشد شاخص برای کشورهای مذکور صفر بوده و اختلاف مقادیر شاخص ایران با شاخص‌های ذکر شده در پایان دوره (۲۰۲۵) بیشتر به نفع ایران خواهد شد.

نمودار 3-8 پیش‌بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با عمان

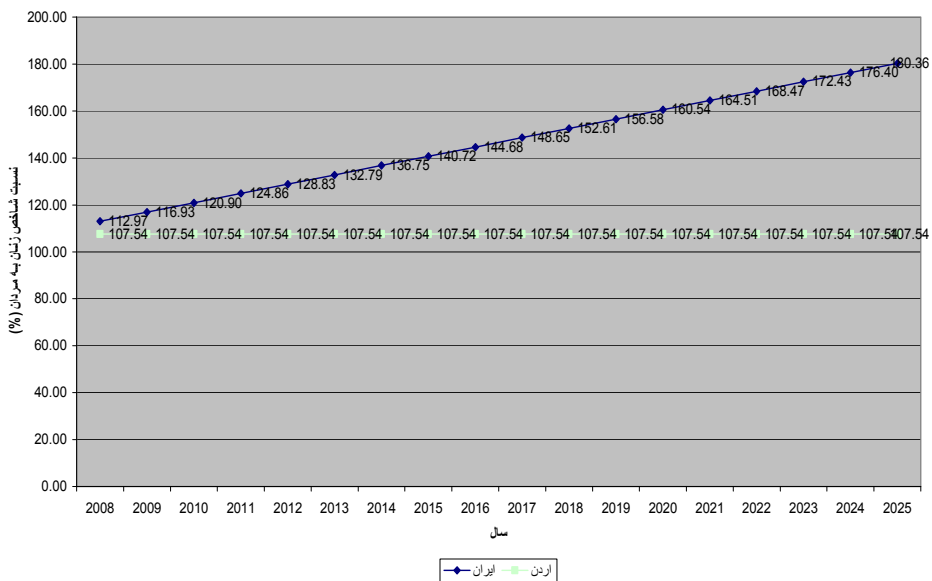

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۲۵

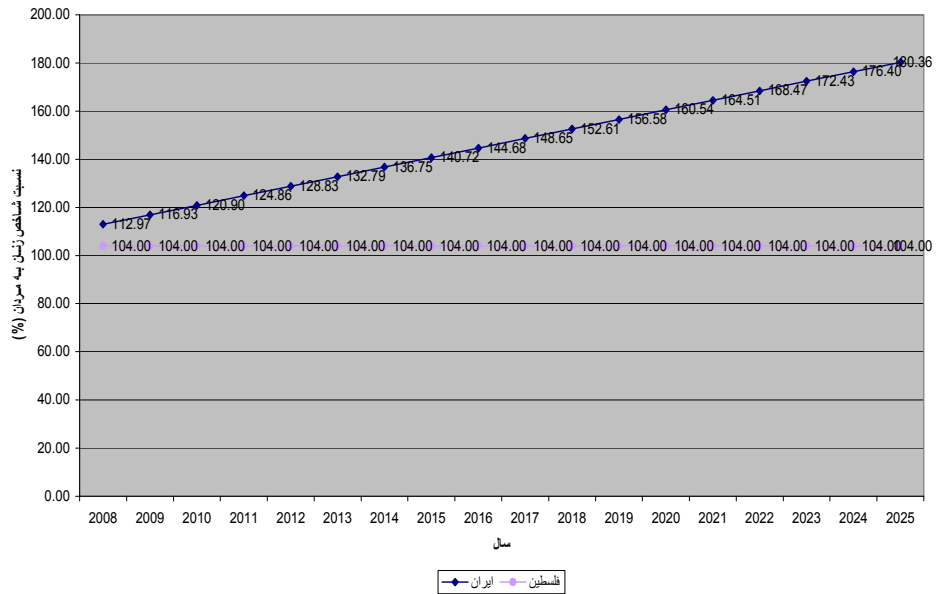
نمودار 3-9 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با ترکیه

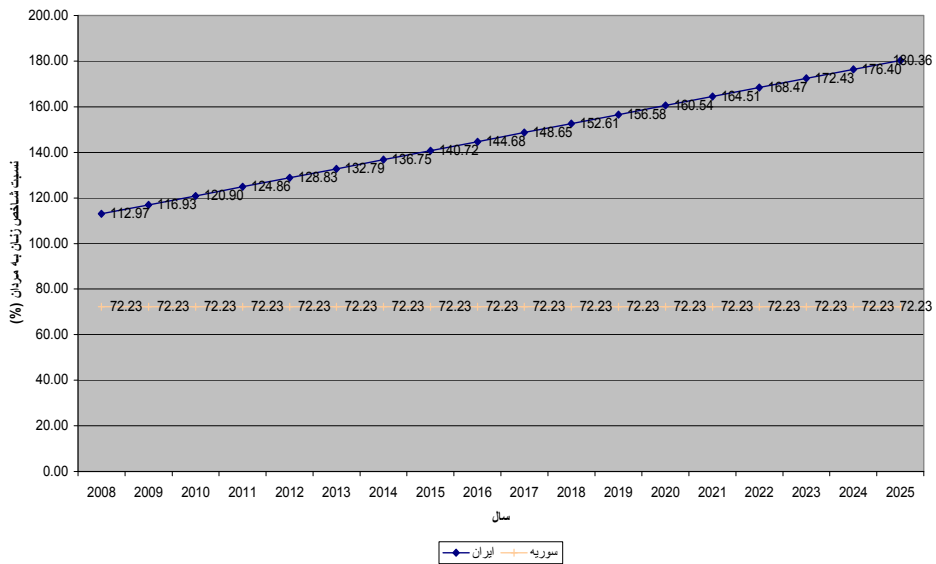
نمودار 3-10 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با اردن

نمودار 3-11 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با فلسطین

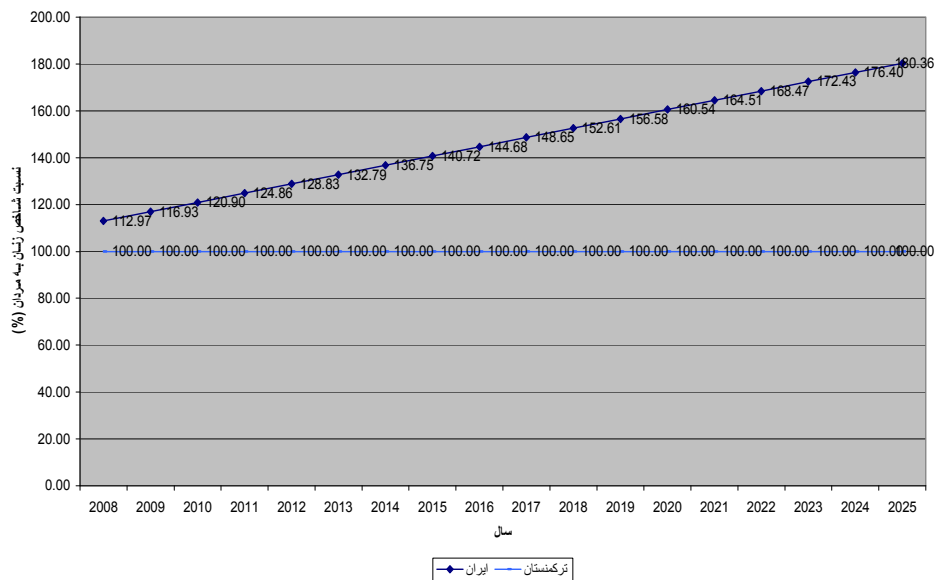

نمودار 3-12 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با سوریه

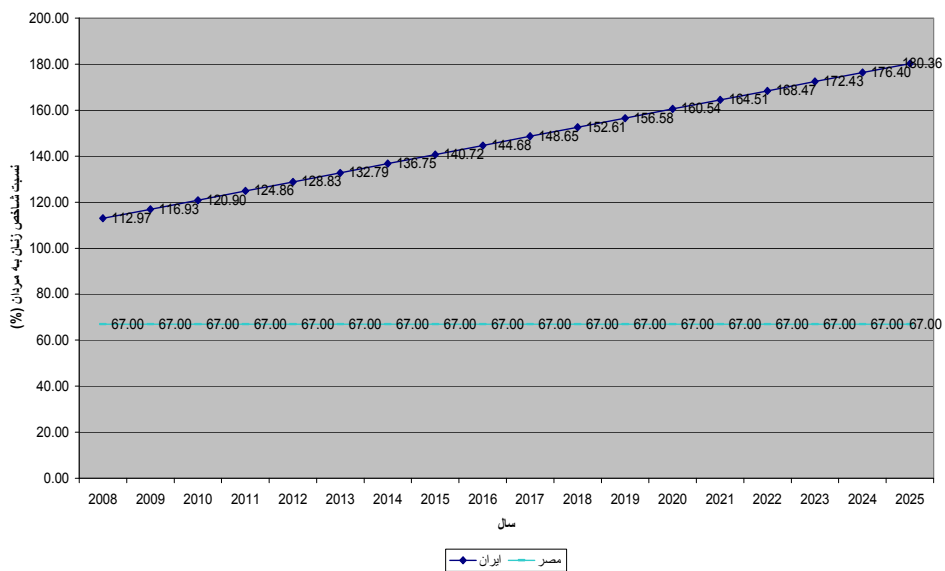

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۲۷

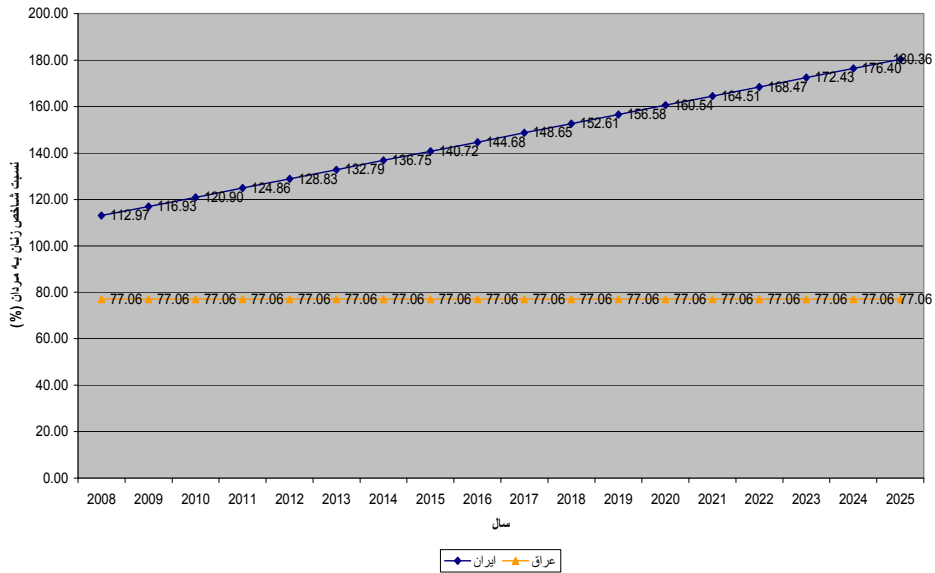
نمودار 3-13 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با ترکمنستان

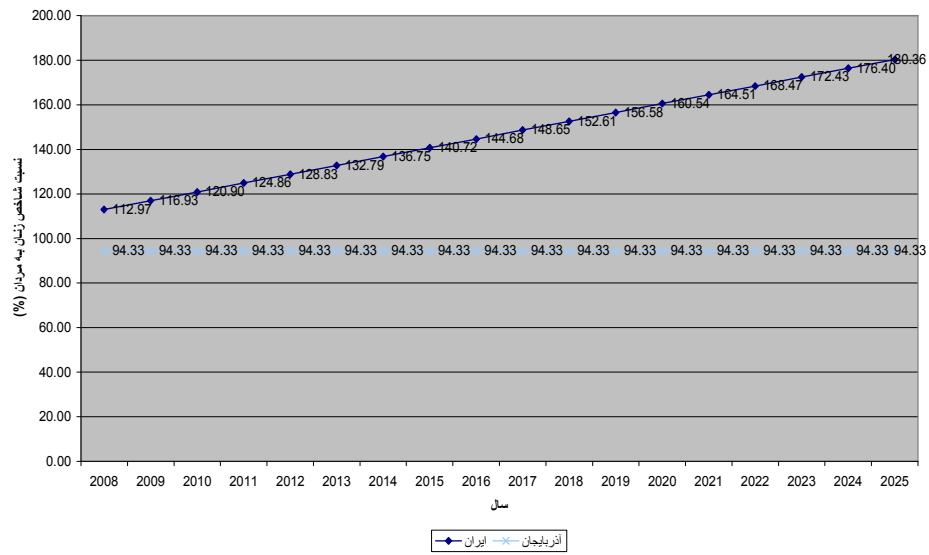
نمودار 3-14 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با مصر

نمودار 3-15 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با عراق

نمودار 3-16 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با آذربایجان

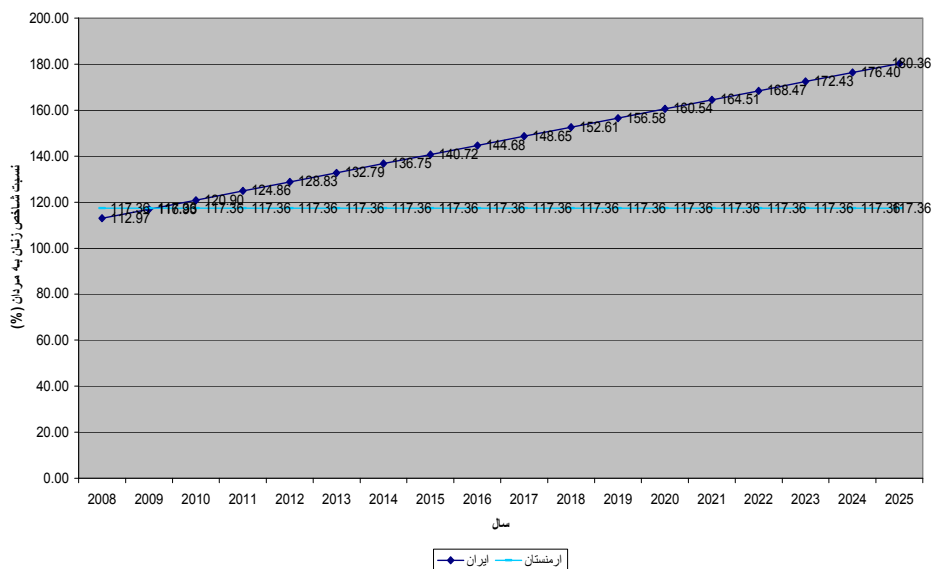

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۲۹

در نمودار ۳-۱۷ شاخص آموزش عالی زنان ایران با ارمنستان مشاهده می‌شود. شاخص ارمنستان در دوره پیش‌بینی دارای شتاب صفر بوده و مقدار آن ثابت خواهد ماند. در صورتی که شاخص ایران روند رو به رشد و شاخص شتاب مثبت خواهد داشت.

در ابتدای دوره شاخص ارمنستان (۱۱۷/۳۶) از شاخص ایران (۱۱۲/۹۷) بیشتر است. در سال ۲۰۱۰ شاخص هر دو کشور یکسان می‌گردد. در سال‌های بعد شاخص ایران به تدریج افزایش یافته و فاصله شاخص ایران با ارمنستان نیز بیشتر خواهد شد. در سال ۲۰۲۵ بیشترین اختلاف بین شاخص دو کشور مشاهده می‌شود.

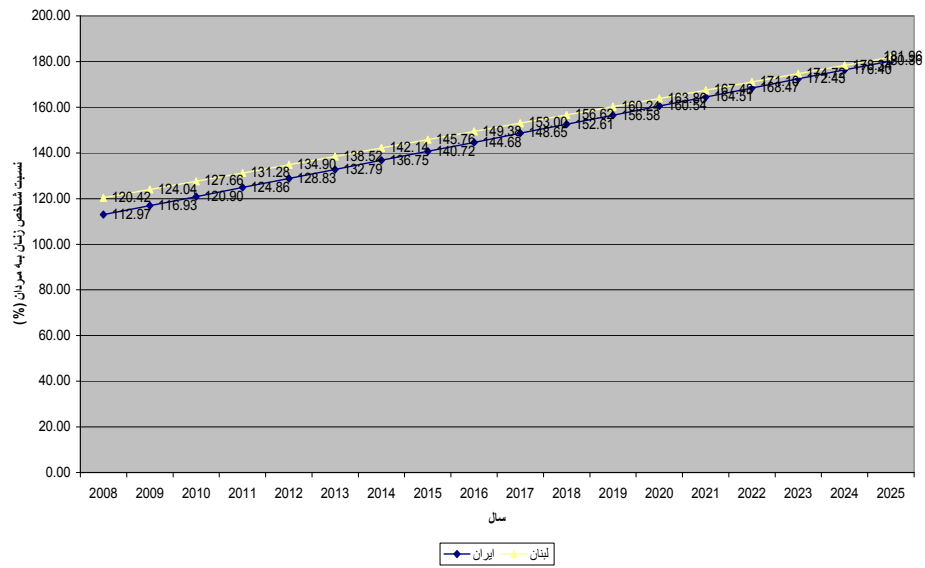
نمودار 3-17 پیش‌بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با ارمنستان

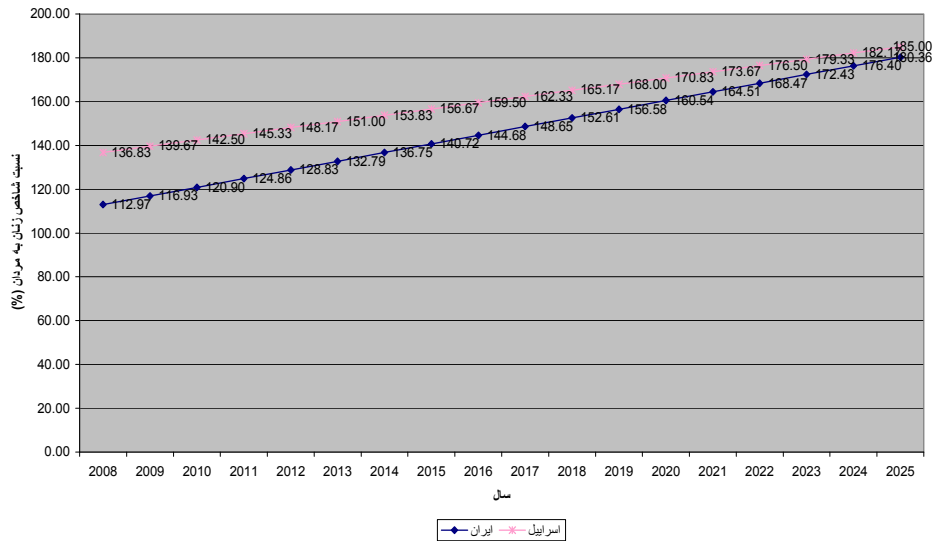
نمودارهای ۳-۱۸ و ۳-۱۹ شاخص آموزش عالی زنان ایران را به ترتیب با لبنان و فلسطین اشغالی (اسرائیل) نشان می‌دهد. روند این شاخص در لبنان و فلسطین اشغالی رو به رشد بوده و شتاب آن‌ها مثبت است. شیب خط شاخص لبنان و فلسطین اشغالی از شیب خط شاخص ایران ملایم‌تر بوده و انتظار می‌رود رشد شتاب در این کشورها از ایران کمتر باشد. در ابتدای دوره، شاخص لبنان (۱۲۰/۴۲) و شاخص فلسطین اشغالی (۱۳۶/۸۳) بوده که از شاخص ایران (۱۱۲/۹۷) بالاتر می‌باشند. در پایان دوره نیز شاخص لبنان (۱۸۱/۹۶) و شاخص فلسطین اشغالی (۱۸۵/۰۰) خواهد بود که باز هم از شاخص ایران (۱۸۰/۳۶) بالاتر می‌باشند. اما با

توجه به رشد بیشتر شاخص ایران، این اختلاف در سال ۲۰۲۵ به حداقل ممکن خواهد رسید.

نمودار 3-18 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با لبنان

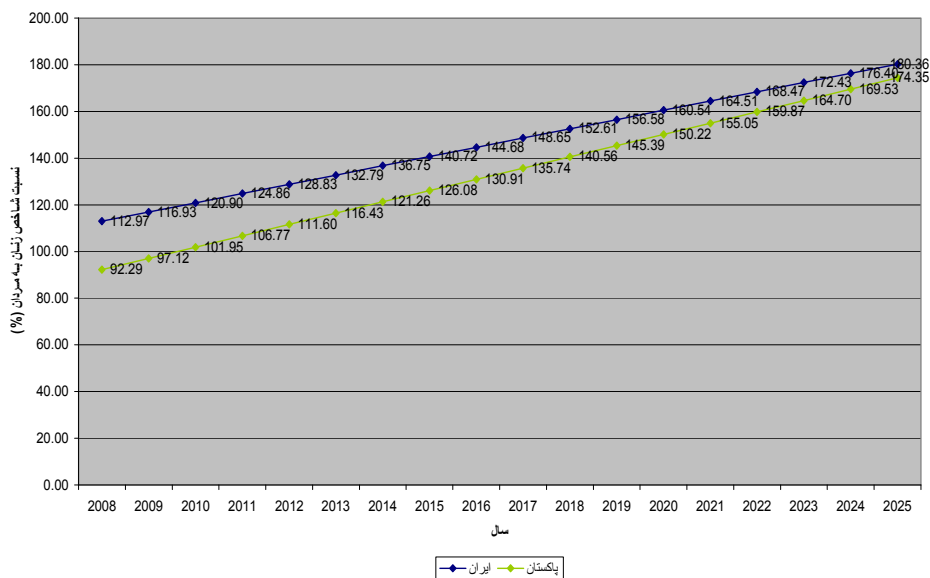
نمودار 3-19 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با اسرائیل

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۳۱

نمودار ۲۰-۳ شاخص‌های ایران و پاکستان را نشان می‌دهد. شاخص آموزش عالی زنان در پاکستان روند رو به رشدی را در آینده طی خواهد نمود و از این نظر مشابه ایران می‌باشد. تفاوت شاخص‌های دو کشور در رشد شتاب آن‌ها بوده که شتاب شاخص پاکستان اندکی بیشتر از ایران پیش‌بینی می‌گردد. در ابتدای دوره، شاخص ایران (۱۱۲/۹۷) و شاخص پاکستان (۹۲/۲۹) بوده و در پایان دوره نیز انتظار است شاخص ایران (۱۸۰/۳۶) و شاخص پاکستان (۱۷۴/۳۵) شود. اگرچه شاخص پاکستان در مقایسه با ایران از نرخ رشد بالاتری برخوردار است، اما باز هم در پایان دوره (۲۰۲۵ میلادی) باز هم رتبه شاخص ایران از پاکستان بالاتر خواهد بود.

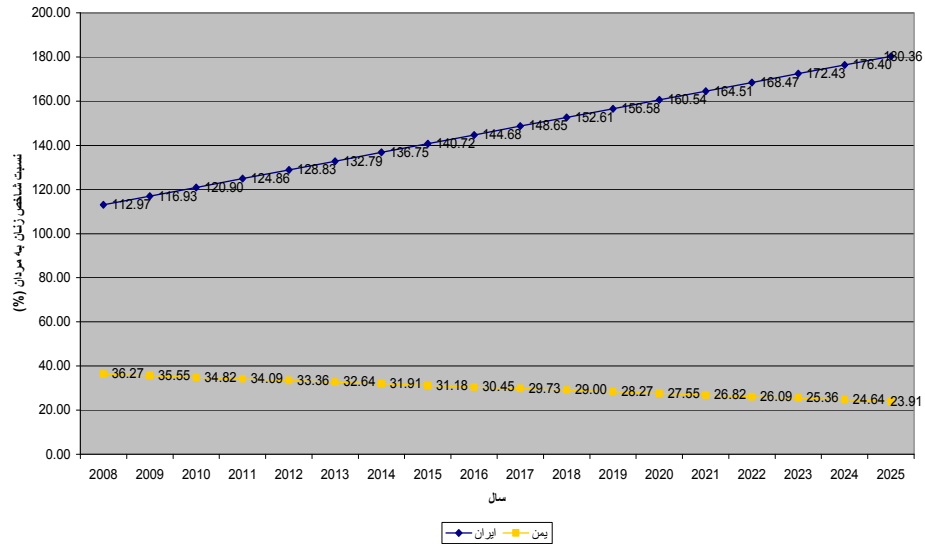
نمودار 3-20 پیش‌بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با پاکستان

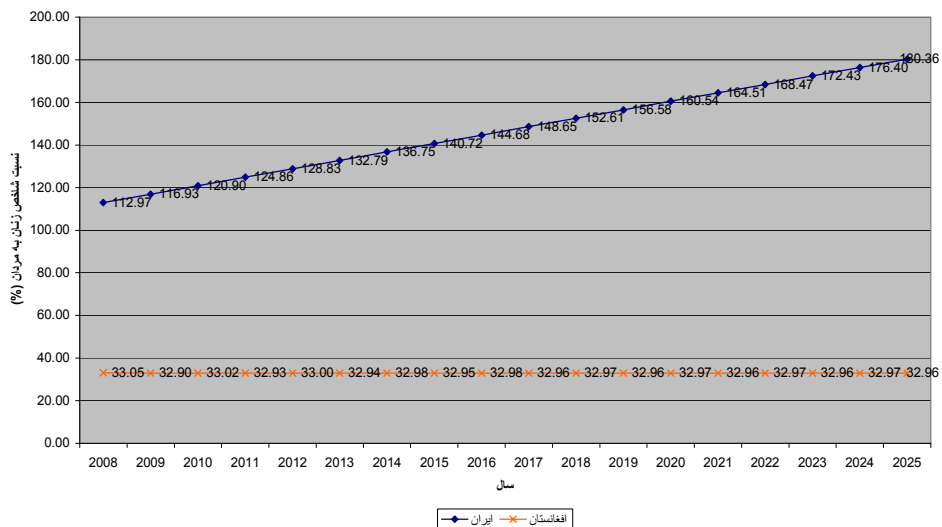
نمودارهای ۲۱-۳ و ۲۲-۳ مقایسه شاخص آموزش عالی زنان ایران با یمن و افغانستان را نشان می‌دهد. شاخص یمن دارای رشد منفی کاملاً مشهود و شاخص افغانستان نیز رشد منفی نزدیک به صفر را دنبال می‌کند. در ابتدای دوره، شاخص یمن (۳۶/۲۷) و شاخص افغانستان (۳۳/۰۵) اختلاف زیادی با شاخص ایران (۱۱۲/۹۷) دارند. در انتهای دوره نیز اختلاف شاخص این کشورها با شاخص ایران به مراتب بیشتر شده به طوری که شاخص یمن ۲۳/۹۱ و شاخص افغانستان ۳۲/۹۶ پیش‌بینی گردید و به همین ترتیب شاخص ایران

نیز ۱۸۰/۳۶ خواهد بود. در بین ۲۲ کشور منطقه وضعیت آموزش عالی زنان در دو کشور مذکور نامناسب بوده و شاخص آن‌ها اختلاف بسیار زیادی را با شاخص سایر کشورها نشان می‌دهد.

نمودار 3-21 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با یمن

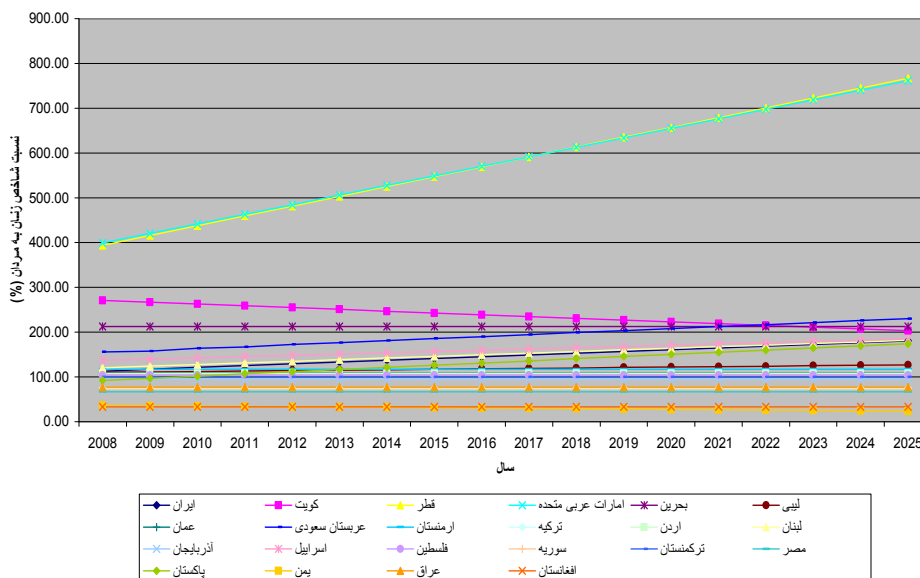
نمودار 3-22 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان ایران در مقایسه با افغانستان

آینده‌پژوهی وضعیت آموزش عالی زنان ۳۳

در نمودار ۳-۲۳ نیز پیش‌بینی روند شاخص آموزش عالی زنان ۲۲ کشور منطقه در بازه زمانی ۲۰۰۸-۲۰۲۵ میلادی نمایش داده شده است.

نمودار 3-23 پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان منطقه خاور میانه

جایگاه کشورهای خاورمیانه از نظر شاخص آموزش عالی در چشم‌انداز ۱۴۰۴

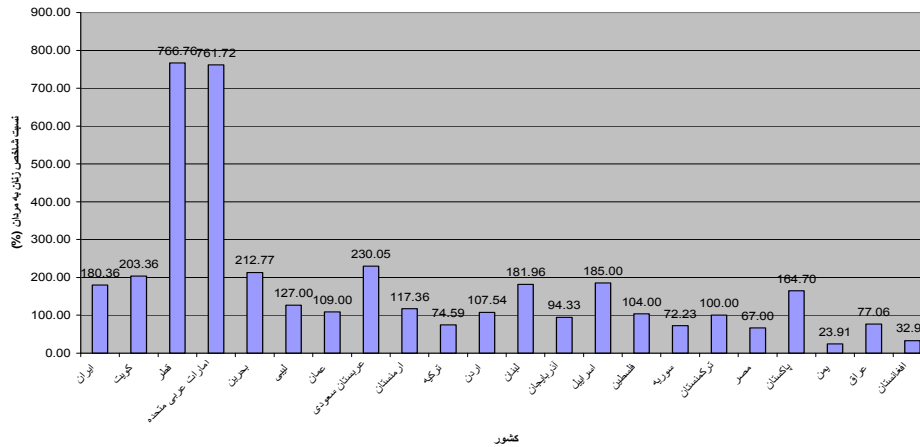
همان‌طور که در نمودار ۱-۴ دیده می‌شود، ایران در سال ۲۰۲۵ دارای شاخص ۱۸۰/۳۶ خواهد بود و پیش‌بینی رتبه ایران در ۲۲ کشور منطقه، رده ۸ می‌باشد. در واقع رتبه ایران از وضعیت فعلی (رده ۹) یک رتبه ارتقا خواهد یافت. بیشینه شاخص در سال ۲۰۲۵ برای قطر ۷۶۶/۷۶ و کمینه شاخص برای یمن ۲۳/۹۱ پیش‌بینی می‌شود. همچنین در سال ۲۰۲۵ میانگین شاخص کشورها ۱۸۱/۶۰ خواهد بود.

در سال ۲۰۰۷ اختلاف شاخص ایران با میانگین شاخص منطقه عدد ۳۸ می‌باشد ($۱۴۷-۱۰۹=۳۸$)، در صورتی‌که در پیش‌بینی سال ۲۰۲۵ این اختلاف ۲۴/۱ خواهد بود ($۲۴۱-۳۶/۱۸۰=۲۴/۱$).

بنابراین علاوه بر اینکه میانگین شاخص در منطقه از عدد ۱۴۷ به ۱۸۱/۶۰ افزایش خواهد یافت؛ شاخص ایران نیز رشد به مراتب بیشتری نموده و از شاخص فعلی ۱۰۹/۰۰ به شاخص ۱۸۰/۳۶ خواهد رسید. همچنین همان‌طور که ذکر شد رتبه ایران نسبت به میانگین منطقه یک پله بالاتر خواهد رسید.

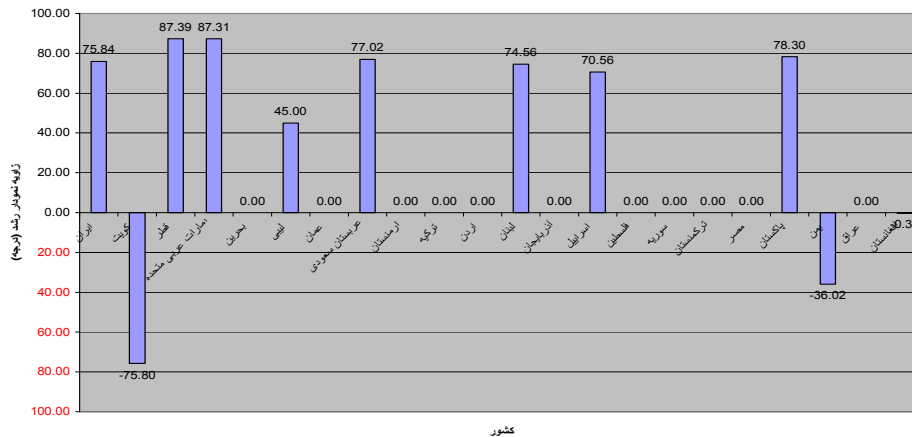
۳۴ پژوهش زنان، دوره ۶ شماره ۳، پاییز ۱۳۸۷

نمودار 4-1 رتبه بندی کشورها بر اساس پیش بینی شاخص آموزش عالی زنان 2025

نمودار ۲-۴ شتاب روند شاخص آموزش عالی کشورها از وضعیت فعلی (۲۰۰۷ میلادی) تا سال ۱۴۰۴ (۲۰۲۵) را نشان می‌دهد. در این نمودار کشورهای قطر، امارات، لبنان، فلسطین اشغالی (اسرائیل) و لیبی به ترتیب دارای بیشترین شتاب مثبت‌اند. همچنین کشورهای بحرین، عمان، ارمنستان، ترکیه، اردن، آذربایجان، فلسطین، سوریه، ترکمنستان، مصر و عراق دارای شتاب صفر بوده و شاخص‌های آنان همچنان ثابت خواهد ماند. باقی مانده کشورهای منطقه شامل کویت، یمن، افغانستان نیز به ترتیب بیشترین شتاب منفی را به خود اختصاص داده و پیش‌بینی می‌شود شاخص‌هایشان کاهش یابند.

نمودار 4-2 پیش بینی رشد شتاب شاخص آموزش عالی زنان منطقه تا سال 2025

نتیجه‌گیری

نتایج تحقیقات انجام شده درباره زنان و آموزش در بسیاری از کشورهای جهان گویای آن است که زنان و مردان از انتظارات مشابهی نسبت به آموزش برخوردار نبوده و کاربرد آموزش، به‌خصوص آموزش عالی و مشارکت‌های اجتماعی به تبع این آموزش برای آن‌ها موجود نیست.

در اکثر کشورهای جهان، زنان به واسطه دلایلی چون موانع فرهنگی، تمایل به نگهداشت روش‌های سنتی و کمبود دانش در زمینه خسارت‌های ناشی از عدم حضور علمی زنان در صحنه‌های ملی و فراملی، نقش کمتری در توسعه خواهند داشت.

پس از بررسی وضعیت گذشته و حال زنان منطقه خاورمیانه در زمینه آموزش عالی بر اساس گزارش‌های سازمان ملل متحد و پیش‌بینی چگونگی وضعیت تک‌تک کشورها، مشخص شد که جمهوری اسلامی ایران با کسب شاخص ۳۸/۱۸۰ در میان ۲۲ کشور خاورمیانه رتبه هشتم را در سال ۱۴۰۴ دریافت می‌کند. براساس نتایج تحقیق مشخص شد که ایران در جایگاه نسبتاً مناسبی قرار دارد. اگرچه با توجه به پتانسیل توانایی‌های ایران انتظار می‌رود که جایگاه بهتری نسبت به وضعیت کنونی کسب کرده و حتی به مقام اول منطقه نیز برسد. باید گفت که جمهوری اسلامی ایران دارای فرصت‌های مناسبی در زمینه نیروی انسانی به‌خصوص زنان است که شاید به‌اندازه کافی مورد بررسی قرار نگرفته است. بنابراین مناسب است که دست‌اندرکاران و مسئولان در تصمیم‌گیری‌ها و تدوین استراتژی‌ها این فرصت‌های ارزشمند را در نظر گرفته و از آن در جهت چشم‌اندازی به‌سوی توسعه‌یافتگی استفاده نمایند.

قابل ذکر آنکه نیروی انسانی از عوامل متغیر ژئوپلیتیکی بوده و در ژئوپلیتیک قرن بیست و یکم عوامل متغیر بر عوامل ثابت ژئوپلیتیک برتری دارند.

منابع

- حسنلو، محمد (۱۳۸۶) ایران در جایگاه ۹۴ توسعه انسانی، وب سایت ایران ۱۴۰۴، سه‌شنبه ۱۴ اسفند.
- ریاست‌جمهوری (۱۳۸۴) تصویب‌نامه شورای عالی جوانان، سازمان‌ملی‌جوانان، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی کشور، شماره ۲۹۹۷۸ مورخ ۸۴/۵/۱۵.
- ریاست‌جمهوری (۱۳۸۴) سازمان ملی جوانان، سند ملی جوانان در چشم‌انداز بیست‌ساله جمهوری اسلامی ایران، مصوب بیست و ششمین شورای عالی جوانان کشور، تیر ماه ۱۳۸۴.

ریاست جمهوری، معاونت برنامه ریزی و نظارت راهبردی، مرکز آمار ایران، درگاه ملی ایران.
سازمان ملی جوانان (۱۳۸۳) فلوجارت مستندات قانونی، مصوب بیست و یکمین شورای عالی جوانان، بهمن ۱۳۸۳.
قانون برنامه اول توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
قانون برنامه دوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
قانون برنامه چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران.
مجمع تشخیص مصلحت نظام (۱۳۸۲) سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران، ابلاغی مورخ ۸۲/۸/۲۳ مجمع تشخیص مصلحت نظام به قوای سه گانه.
ویکیپدیا (۲۰۰۸م). دانشنامه آزاد، شاخص توسعه انسانی؛ ویرایش ۱۹ سپتامبر ۲۰۰۸.

Courtesy Embassy of the United Arab Emirates, Washington(1993) "Status of Women", Library of Congress Country Studies, January 1993.

Dervis, Kemal(2006) "United Nations Development Program, Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP).

Dervis, Kemal(2007) "United Nations Development Program, Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP).

Draper,H. William (1990) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Draper,H. William (1991) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Draper,H. William (1992) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Draper,H. William (1993) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Gustave Speth(1994) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Gustave Speth(1995) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Gustave Speth(1996) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Gustave Speth(1997) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Gustave Speth(1998) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program (UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Hamelink S.J.(2000) "Human Development" In: M.Tawfic (ed.) Word Communication and Information Report 1999, UNESCO, pp:23-45

Malloch Brown, Mark(1999) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2000) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2001) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2002) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2003) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2004) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Malloch Brown, Mark(2005) "Administrator UNDP Human Development Report", Published for the United Nations Development Program(UNDP), New York, Oxford, Oxford University Press.

Ulhaq, Mahbub (2008)"The Human Development Concept", UNDP Home Page.

UNDP (2008) "Country Fact Sheets, Iran (Islamic Republic of), The Human Development Index-Going beyond Income", UNDP Home Page.